

UDK 811.163.4.43'373.235.4'374.2(049.3)

Primljeno: 25. 08. 2021.

Stručni rad
Professional paper

Indira Šabić

VAŽAN DOPRINOS BOSNISTICI UZ *LEVIS NOTAE MACULA*

(Zlatko Lukić, *Eponimi. Enciklopedija naziva koji su imenovani po ljudima, narodima i mitološkim bićima*, Sarajevo, 2021)

Ljudi su iz potrebe za komuniciranjem imenovali jedni druge, stvari i pojave oko sebe, urađivši isto na vrlo selektivan način. Prema glotogonijskome konvencionalističkom shvatanju, najprije su imenovali stvari i pojave koje su im bile iskustvene, pa je proces imenovanja počivao na temelju bliskosti ili relevantnosti imenovanoga za ljudski život. Pri tome, različite pojavnosti su mogle poslužiti kao motiv u procesu imenovanja, također uz mnoge načine imenovanja među kojima i transnimizacijom, deonimizacijom ili konverzijom. Nazivi dobiveni kategorijalnom preobrazbom uglavnom iz osobnih imena, definiraju se eponimima, dok je utvrđeni postupak eponimija. Ista svjedoči da ponekad ljudi proizvoljno ili konvencionalno daju ime predmetu, a ponekad to drugi čine u čast istaknutoga pojedinca, pa većina eponima dolazi od ljudi koji su se istakli po nekoj zasluži ili se temelje na legendarnom junaku, nadnaravnom, izmišljenom liku i sl.

Povijest eponimije pokazuje i neke neočekivane i neobične obrasce. Potaknut tim čudnim procesima neposrednog i posrednog imenovanja, književnik, novinar i publicist Zlatko Lukić je uobličio abecedarij eponima koji obuhvata 459 stranica teksta na kojima je obrađeno 9.111 natuknica među kojima se potkrao i broj natuknica koji nisu standardni eponimi, iz prostoga razloga što je autor istu kategoriju postavio dalekosežno: „može (se) reći da su eponimi sve imenice, ali i pridjevi koji su nastali od vlastitih imena (a i zajedničkih imenica), od mitoloških i stvarnih lica inaroda, katkad i (mitoloških) životinja, a imenuju bilo šta, ili su simbol, ili sinonim za neku

pojavu. Dakle, eponim je svaki onaj pojam koji je dobio ime prema imenu nekoga ili nečega. Možda se neko neće složiti s takvom definicijom, ali dok god u imenici postoji naznaka imenodavatelja, takav pojam (imenica, pridjevska imenica i pridjev) može se u širem smislu nazvati eponimom“ (str. 5).

Strukturalno knjigu čine: Uvod (5–9) i Abecedarij (11–451), nakon kojih slijedi Popis literature (452–454), Recenzije (455–458) i Bilješka o autoru (458). U uvodnome dijelu autor u duhu svoje primarne vokacije slikovito opisuje iskustvene i pretpostavljene situacije koje su poslužile kao motiv pisanja knjige. Zatim navodi onimska gnijezda u kojima se svijaju eponimi, a u kojima su se svili i neki neprecizno definirani ili oprimjereni onomastički termini. Autor je na odabranim primjerima pokušao pokazati koja su imena preobražena i čime su motivirani ti procesi preobrazbe. Također, nastojao je pokazati da pojedina imena mogu simbolizirati određene ljudske osobine ili načine ponašanja, pri čemu „nova imena“ – eponimi, dobivaju općenitije pojmovno značenje. Autor uvodi i *hijerarhiju eponimskih pojmova*, ističući odnose hiperonima i hiponima unutar tzv. *eponimskih obitelji* kroz kategorije *eponima prvog, drugog, trećeg, četvrtog* reda. Iako u knjizi nije urađena podjela obuhvaćene građe, nego su eponimi navedeni abecedno, moguće je posvjedočiti da najčešće nastaju prema:

- imenu stvarnih ili izmišljenih uglavnom literarnih imena, npr. *Dunning-Krugervog efekt* – sklonost po kojoj ljudi ispodprosječne inteligencije misle da su inteligentniji nego što jesu, istodobno potcjenjujući inteligenciju drugih ljudi. Sklonost pogrešne procjene opisali su David Dunning i Justin Kruger; *pantalone* u značenju hlača koje je najprije nosio lik iz talijanske *commedia dell'arte*, dobivši zauzvrat ime po zaštitniku Venecije – San Pantaleoneu; *panika* koji je izveden iz imena grčkoga boga šume i polja, stada i pastira – Pana, neustrašivoga stvorenja koje je voljelo strijeljati iz grmlja i vikati na ljude samo da ih uplaši, zbog čega mu se pripisivao svaki čudan i jeziv zvuk koji je dopirao iz planina ili dolina i tako izazivao strah i tjeskobu – paniku. (usp. str. 113, 316)
- ergonimima ili imenima skupine ljudi, ujedinjene po svojim obrazovnim, profesionalnim, ideološkim, konfesionalnim i drugim interesima, npr. Lukić u političkoj domeni ističe eponime: *abdićevci* – pripadnici protubosanske struje, nazvani po bosanskoj ekonomisti i političaru Fikretu Abdiću; *đinđićevci* – pristalice Zorana Đinđića, srpskog političara, ubijenog u atentatu 2003.; *đilasovac* – sinonim za liberale u Jugoslaviji koje predvodi crnogorski političar Milovan Đilas, najpoznatiji jugoslavenski disident; blisko značnice su i *arkanovci*, *martićevci*, *šešeljevci* ili iz drugih domena filozofije ili književnosti, npr.

žičekovac – sljedbenik filozofije slovenskoga filozofa Slavoj Žižeka; *homerist* – stručnjak za djela grčkoga pjesnika Homera; *šekspiroman* – oduševljeni poštovatelj engleskog pisca W. Shakespearea, itd. (usp. str. 12, 31, 115, 179, 268, 395)

- ideonimima kao nazivima duhovnih i intelektualnih ljudskih kreacija, kao što su imena književnih ili muzičkih djela, skulptura, slika i sl.: *Ana Karenjina sindrom* – simbol nezadovoljne i nesretne supruge koja ne zna uskladiti želje i mogućnosti prema liku istoimenoga romana Lava Nikolajeviča Tolstoja; *bovarizam* – bijeg od stvarnosti prema liku Madam Bovary iz istoimenoga romana Gustavea Flauberta. (str. 24, 67)
- imena robnih marki popularnih proizvoda: *žilet* – od 1903. godine britvica za brijanje, nazvana po izumitelju Kingu Campu Gilletteu; *aspirin* – bilo koji analgetik jer je ovaj prototipičan, sinonim za svaku tabletu za sprečavanje bolova po Bayerovom lijeku Aspirinu; *kalodont* – pasta za pranje zuba koju je Austrijanac Carl Sargi počeo 1887. godine proizvoditi u istoimenoj firmi svoga oca (usp. str. 33, 207, 450). Vješto oko pozornoga jezikoslovca, poglavito onomastičara, opazit će uvrštavanje oblika *Zdenka* u značenju jednoga od najstarijih hrvatskih sireva proizvedenog u Velikim Zdencima kod Bjelovara, koji je ime dobilo po kćerki vlasnika tvornice (str. 447), koji je postao transonimizacijom – prijelazom iz skupine ličnih imena u skupinu krematonima ili imena ugostiteljskih objekata, i to bez ikakve formalne preinake. U vezi s ovim primjerom, eponim bi zacijelo bio *zdenka* koji na prostoru bivše Jugoslavije kolokvijalno označava bilo koji topljeni sir pakiran u trokutićima. U nizu bliskih primjera svakako se može uvrstiti i primjer *lego* danas u značenju bilo koje plastične kockice/bloka odnosno gradbene igračke za kombiniranje u bezbroj inačica, a koju je 1958. godine patentirao O. K. Christiansen, osnivač tvrtke Lego, sa sjedištem u Kopenhagenu. Ovome nizu moguće je pridružiti i eponim *levis/leviske/levisice* koje danas nerijetko označavaju bilo koje farmerice, traperice ili džins, iako izvorno u obliku Levis, odnosno Levi's znači traperice koje je kreirao Levi Strauss tijekom kalifornijske zlatne groznice.

Autor u Uvodu ističe: „Svaki eponim je kroz učestalu praksu postao i sinonim na osnovu glavne karakteristike onog pojma koji ga čini specifičnim i autentičnim prema shvaćanju. Npr. kad se kaže za nekog zločinca „On je hitler“ – pri čemu se misli da je neka osoba postala zločinac kao pomaže: „Ona je naša majka tereza“ (zna se da nije prava Majka Tereza i zato i ne treba pisati velikim slovima)“ (str. 9). U istome

kontekstu Lukić navodi i primjer „helena trojanska – simbol prelijepe ali i fatalne žene, supruge kralja Sparte Menelaja, po grč. ljepotici Heleni koja je bila povod za Trojanski rat“ (str. 168). Čini mi se nekorektnim ovakav način ostvarivanja ortografskih rješenja pa time i eponimskoga određenja, tim više što pravilo konceptualne metonimije npr. u izrazu „On će postati novi Ronaldo“ Ronalda (Luís Nazário de Lima ili Cristiano) projicira kao cjelovitu osobu za umijeće igranja nogometa koje je samo jedan, iako možda najvažniji, dio njegove osobnosti (CJELINA ZA DIO), što ne mijenja činjenicu da se referira na određenu osobu odnosno njezinu osobinu. Isto je pravilo svojstveno i u gore istaknutim Lukićevim primjerima.

„Od 9.111 natuknica, koliko ih je zastupljeno, najveći dio ih je iz vokabulara bosanskoga jezika, ali ima i natuknica iz hrvatskoga i srpskoga, pa i stranih jezika i naroda u kojima su oni nastajali“ (str. 8). Tako je jedan od sigurno prototipnih bosanskih eponima sirotanovička, danas u značenju bilo kakve velike lopate, a izvorno „lopata legendarnog bos. udarnika, rudara iz Breze, Alije Sirotanovića koji se 24. VII. 1949. u jednoj smjeni sa svojih osam radnika takmičio s Abdurahmanom Babajićem i njegovom braćom u kopanju ugljena i iskopao 152 tone i oborio rekord sov. rudara Alekseja Stahanova za 50 tona.“ (str. 379)

Nesumnjivo je da je autor uložilo velik trud u prikupljanju građe pa ukazani propusti i previdi su interpretirani kao *levis notae macula* – neznanat prekršaj, iz razloga što je knjiga ovakve vrste preporučena (recenzenti su univerzitetska prof. Amela Šehović i prof. Milo Jukić) pa tako i poželjna u bosnističkome opusu. Zacijelo kako bi isprovocirala odgovore i potakla slična istraživanja, *a proposito*: zakon gleda naprijed a ne natrag.

Adresa autorice
Author's address

Indira Šabić
Univerzitet u Tuzli
Filozofski fakultet
indirasabic359@gmail.com